

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ КРЕДИТУВАННЯ КОМЕРЦІЙНИМИ БАНКАМИ УКРАЇНИ

© 2014 ТОЛСТОШЕЄВА А. В.

УДК 336.77

Толстошеєва А. В. Сучасні проблеми кредитування комерційними банками України

У статті розглянуто статистичні та аналітичні дані кредитної діяльності банків. На їх основі викладено особливості, які сформувалися в посткризовий період на ринку банківського кредитування в Україні. Автором виокремлені проблемні аспекти проведення кредитної діяльності банками на вседержавному рівні та рівні комерційного банку. Якість кредитного портфеля у своїй основі має як макро-, так і мікроекономічні чинники, тому підхід до її підвищення має будуватися через такі ж рівні. Автором запропоновано усунення існуючих проблем у банківському кредитуванні через вдосконалення законодавчої бази, проведення політики консолідації бюджету, розробку державного плану виходу з кризи, політично-економічну орієнтацію держави, активну роботу з проблемною заборгованістю, надання кредитів у реальний сектор економіки, залучення довгострокових кредитних ресурсів та ін. Урахування існуючих у кредитуванні проблем дозволить оптимізувати кредитний портфель в умовах розвитку України. Орієнтація не на абсолютний приріст активів, а на якісні їх зміни допоможе принести банкам додатковий прибуток. А це, у свою чергу, підвищить рівень економічного розвитку та інвестиційної привабливості країни.

Ключові слова: кредитування, кредитний портфель, кредитна діяльність, кредитні операції, комерційний банк, проблемна заборгованість, відсоткові ставки.

Рис.: 3. **Бібл.:** 12.

Толстошеєва Анастасія Володимирівна – аспірантка, кафедра менеджменту банківської діяльності, Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана (пр. Перемоги, 54/1, Київ, 03068, Україна)

E-mail: anastasiyatolst@gmail.com

УДК 336.77

UDC 336.77

Толстошеєва А. В. Современные проблемы кредитования коммерческими банками Украины

Tolstosheieva Anastasiia V. Modern Problems of Crediting by Commercial Banks of Ukraine

В статье рассмотрены статистические и аналитические данные кредитной деятельности банков. На их основе изложены особенности, которые сформировались в посткризисный период на рынке банковского кредитования в Украине. Автором выделены проблемные аспекты проведения кредитной деятельности банков на общегосударственном уровне и уровне коммерческого банка. Качество кредитного портфеля в своей основе имеет как макро-, так и микроэкономические факторы, поэтому подход к его повышению должен осуществляться через такие же уровни. Автором предложено устранение существующих проблем в банковском кредитовании путем совершенствования законодательной базы, проведения политики консолидации бюджета, разработки государственного плана выхода из кризиса, политически-экономической ориентации государства, активной работы с проблемной задолженностью, предоставления кредитов в реальный сектор экономики, привлечения долгосрочных кредитных ресурсов и др. Учет существующих в кредитовании проблем позволит оптимизировать кредитный портфель в условиях развития Украины. Ориентация не на абсолютный прирост активов, а на качественные их изменения поможет принести банкам дополнительную прибыль. А это, в свою очередь, повысит уровень экономического развития и инвестиционной привлекательности страны.

The article considers statistical and analytical data of credit activity of banks. Specific features that were formed in the post-crisis period in the market of bank crediting in Ukraine are described on their basis. The author marks out problem aspects of conduct of credit activity of banks at the national level and level of a commercial bank. Quality of a credit portfolio has both macro- and micro-economic factors in its basis, that is why, approach to its increase should be carried out through the same levels. The author offers elimination of the existing problems in banking crediting through improvement of the legislation base, conduct of the policy of consolidation of the budget, development of the state plan of overcoming the crisis, political and economic orientation of the state, active operation with bad debts, provision of loans into the real sector of economy, attraction of long-term credit resources, etc. Consideration of problems that exist in crediting would allow optimisation of a loan portfolio under conditions of development of Ukraine. Orientation not on the absolute gain of assets but on their qualitative changes would help banks to gain additional profit. And this would increase the level of economic development and investment attractiveness of the country.

Ключевые слова: кредитование, кредитный портфель, кредитная деятельность, кредитные операции, коммерческий банк, проблемная задолженность, процентные ставки.

Key words: crediting, loan portfolio, credit activity, credit operations, commercial bank, bad debt, interest rates.

Рис.: 3. **Библ.:** 12.

Рис.: 3. **Библ.:** 12.

Толстошеєва Анастасія Владиславівна – аспірантка, кафедра менеджменту банківської діяльності, Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана (пр. Перемоги, 54/1, Київ, 03068, Україна)

Tolstosheieva Anastasiia V. – Postgraduate Student, Department of Management of banking activities, Kyiv National Economic University named after. V. Getman (pr. Peremogy, 54/1, Kyiv, 03068, Ukraine)

E-mail: anastasiyatolst@gmail.com

Займаючи провідне місце в економіці країни кредитна діяльність формує передумови для ефективного розвитку суспільства, забезпечує необхідний рівень конкурентоспроможності суб'єктів господарювання та створює сприятливі можливості для високого добробуту громадян. За таких умов кредитна діяльність підлягає всебічному дослідженню та вивченню.

У структурі банківських операцій на кредитні припадає близько 70%, які характеризуються концентрацією високого рівня як доходу, так і ризику. Світова фінансова

криза змушує банки ще й досі функціонувати в умовах негативних наслідків у вигляді проблемної заборгованості, дефіциту платоспроможних позичальників, недовіри клієнтів і залежності від ресурсів. Кредитна політика має будуватися з урахуванням проблем, що існують на ринку банківських кредитів, їх виявлення та усвідомлення може допомогти збільшити рівень прибутковості банку.

Процес кредитування в науковій літературі є досить розкритим, шляхи його проведення у своїх працях розглядали такі науковці, як О. Барановський, А. Мороз, М. Сав-

лук, О. Лаврушин, І. Бланк, А. Ковальчук. Проте питання стану сучасного розвитку, наявних проблем і шляхів їх подолання залишаються не висвітленими. Тому *метою* статті є розгляд стану кредитування населення банками України у післякризові роки, визначення особливостей надання кредитних коштів, виявлення проблем у функціонуванні банків у сфері кредитування та надання пропозицій щодо можливих шляхів їх подолання.

Українські банки функціонують в умовах невизначеності та мінливості національної економіки, а позики надають в умовах підвищеного ризику. Політичні, економічні та соціальні складові розвитку країни створюють для проведення банківського кредитування певні особливості.

Однією з головних особливостей можна назвати низький темп приросту кредитів порівняно з високим темпом приросту депозитів. За січень – вересень 2013 р. темп приросту банківських кредитів склав 105,65 %, тоді як темп приросту депозитів – 111,12 %. У 2012 р. спостерігалася така ж тенденція: за січень – вересень вказаного року темп приросту кредитів українських банків становив 101,86 %, депозитів – 116,6 %. Як бачимо, на *рис. 1*, диспропорція починає вирівнюватись, і за 2013 р. депозити зросли на 113 %, а кредити – на 112 %.

Обережну поведінку банків у посткризовий період на кредитному ринку, прискіпливу оцінку ними кредитоспроможності позичальників може пояснити зменшення кількісної характеристики виданих кредитів. Максимальний обсяг кредитів банки надали у 2008 р. на рівні 792244 млн грн, що було результатом необдуманого політики з по видачі швидких кредитів, без довідки про доходи, без застави.

Прослідковується конкретна спеціалізація кредитування українськими банками. З метою зменшення кредитного ризику в банках переважає короткострокове кредитування та кредитування від 1 до 5 років. На кінець вересня 2013 р. кредити строком до одного року становили майже 45 % загального кредитного портфелю банків України. Кеш-кредитування фізичних осіб дороге за рахунок значної переорієнтації банків на ринок споживчого кредитування, який є більш прибутковим порівняно з іншими сегментами

кредитного ринку. Споживче кредитування за січень – вересень 2013 р. збільшилось на 7 %, тоді як у зазначений період минулого року воно зменшилось на 2 %. Голова правління банку «Хрещатик» пояснює, що кеш-кредитування є високоприбутковим бізнесом, оскільки люди готові дорого платити за вирішення своїх проблем [2].

Загрозливою особливістю для банківського кредитування є зародження тенденцій до більш диференційованого формування прибутку банків і зменшення домінуючої ролі кредитів у їх активах. За останні 6 років частка кредитів в активах банку знизилась майже на 10 п. п. На 01.01.2014 р. надані кредити в активах українських банків складають 71,3 %.

Не можна не згадати такий важливий момент, як вихід іноземного капіталу з українського ринку банківських продуктів. У 2012 р. з України вийшли австрійські ErsteGroup і Volksbank, шведська SEBGroup, німецький Commerzbank. Societe Generale і Credit Europe Bank перестали працювати у роздріб [3].

Усі особливості здійснення кредитування банками України можна пояснити етапом депресії економічного циклу. Розвиток економіки пояснюється і прогнозується економічним циклом. Після пережитої фінансово-економічної кризи 2008 – 2009 рр. довгий час Україна перебувала в стадії рецесії, яка характеризувалась зниженням рівня ділової активності, високою інфляцією, скороченням обсягів виробництва, підвищенням рівня безробіття. Зараз настав час депресії, коли позитивні зміни ще не відбуваються, але країна поступово долає негативні наслідки фінансової кризи.

Вищезазначені особливості кредитування породжують конкретні проблеми як всеукраїнського характеру, так і на рівні кожного окремого банку.

У складних економіко-політичних умовах в країні відсутні ринки збуту. Недостатній попит на продукцію призводить до зменшення обсягу виробництва, що, у свою чергу, зменшує потребу виробників у додаткових коштах у вигляді кредиту. Головна політико-економічна проблема – це вибір майбутніх країн-партнерів: Митний союз з російськими ринками або Зона вільної торгівлі з європейськими країнами.

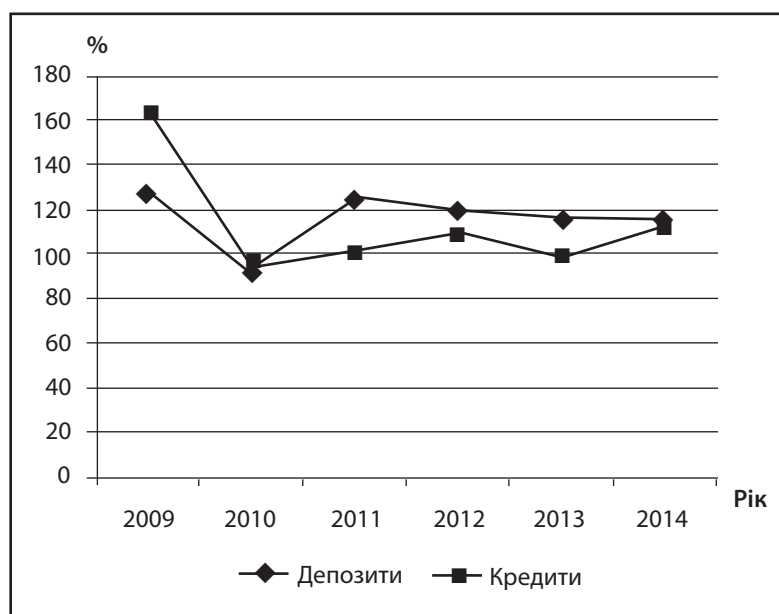

Рис. 1. Темп зростання кредитів і депозитів (у відсотках на 01.01 кожного року) [1]

Існуюча правова база кредитної діяльності банків характеризується розпорошеністю правових положень, що інколи по-різному подають питання взаємовідносин суб'єктів кредитної діяльності, дає підстави судам приймати різні рішення з одних і тих самих питань, дозволяють позичальникам використовувати проти банків-кредиторів правові прогалини.

Наявність великих обсягів проблемних кредитних боргів свідчить про недосконалу політику кредитування та неефективну роботу з повернення боргів комерційними банками. На початок 2013 р. українські банки надали статистичні дані простроченої заборгованості на рівні 8,9%, заборгованість такого роду в європейських банках на звітний період складала 6,8% [4]. Рівень проблемних кредитів банків різний, але він є надзвичайно високим. Наприклад, у деяких банках першої групи, таких як Укргазбанк, Укрсоцбанк, безнадійні кредити займають більше половини наданих позик [5] (рис. 2).

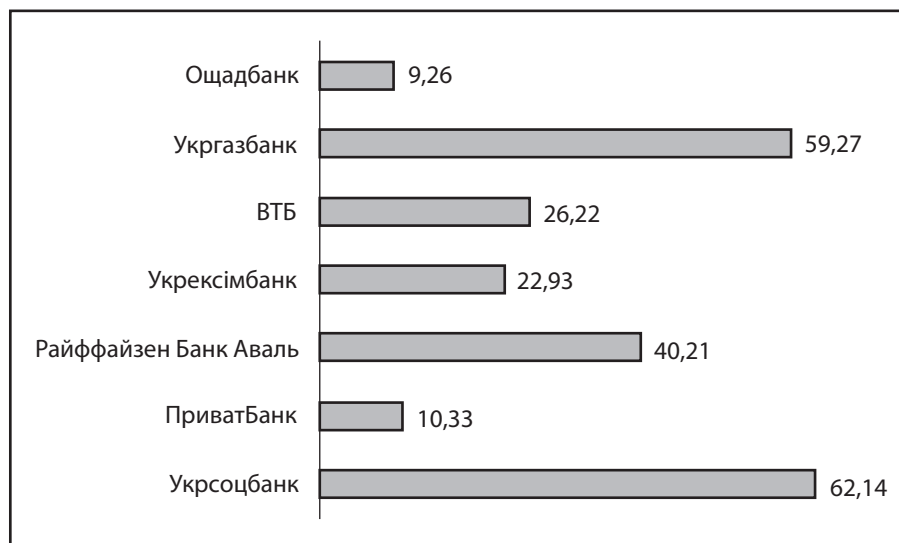

Рис. 2. Частка безнадійної заборгованості банків у загальному обсязі кредитів і заборгованості клієнтів на 01.04.2013 р. (у відсотках)

Кредитування суб'єктів господарювання здійснюється переважно на поточні потреби, в основному – на поповнення обігових коштів, що не впливає на розвиток діяльності суб'єктів і формування ними додаткових прибутків, а отже, може знизити рівень кредитоспроможності позичальника.

При прийнятті рішення керівництвом банку щодо видачі кредиту існує матеріальна зацікавленість органів банківських інституцій. Україна за рівнем корумпованості у 2013 р. посідає 144 місце зі 177 країн поряд з Камеруном, Іраном, Нігерією, Центральною Африканською Республікою та Папуа Новою Гвінеєю [6]. Цю проблему підкріплює інша – недосконала робота уряду, відсутність конкретних його вказівок; контроль лише нормативний, теоретичний, а не практичний.

Високі відсоткові банківські ставки стосуються як кредитів, так і депозитів. Банки залучають депозити під незрозуміло високим відсотком. Враховуючи, що облікова ставка НБУ становить 6,5%, за депозити в гривні дають (на 18.11.2013 р.) 12,1%, в іноземній валюті – 6,9%, а кредити в національній валюті надають під 16,9%. Тоді як європейські банки залучають ресурси під 2,1% в євро, а кредити надають під 5,12%, при обліковій ставці Центрального європейського банку у 0,25% [7]. Можна пояснити це явище з боку великої проблемної заборгованості позичальників,

тобто українські банки використовують високі депозитні ставки для підтримання ліквідності (рис. 3).

Автором запропоновано деякі можливі шляхи подолання проблем кредитування. Одним із головних шляхів має стати вдосконалення законодавчої бази. Необхідним є прийняття основоположного правового акту у сфері надання банківських позик – закону «Про кредитування». Усі інші правові акти (Цивільний та Господарський Кодекси, Закони «Про заставу», «Про іпотеку», «Про організацію формування та обігу кредитних історій», Положення Національного банку України «Про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків» та ін.) мають бути додатковими, розкривати та доповнювати положення основного Закону.

Наступним і обов'язковим має стати вдосконалення системи оподаткування. Відповідно до ст. 167.2 Податкового кодексу України встановлено п'ятивідсоткова ставка оподаткування відсоткових доходів. Вважаємо, що цей факт вплине на обсяги депозитних контрактів фізичних осіб, тому комерційні банки стикнуться з проблемою дефіциту коштів, у тому числі довгострокових. Зниження обсягів депозитів призведе до зростання відсоткової ставки за депозитами (з метою заохочення клієнтів банку до вкладів), що стане підґрунтям для підвищення відсоткової ставки за кредитними угодами. Антикризові заходи фіскальної політики мають включати в себе зниження ставок податків на доходи фізичних осіб і ПДВ, надання податкових пільг на інвестиційну та науково-дослідну діяльність, підвищення неоподаткованого мінімуму з податку на доходи фізичних осіб тощо.

Дефіцит Зведеного бюджету України за січень – серпень 2013 р. склав 34,63 млрд грн, що в 2,3 разу перевищує дефіцит за аналогічний період минулого року в 14,83 млрд грн [8]. В умовах обмеженості бюджетних ресурсів першочерговим заходом є забезпечення максимальної доцільності та ефективності використання витрат. У період економічної депресії мають використовуватись такі заходи, які компенсують зниження податкових надходжень від прямого оподаткування внаслідок погіршення ділової ак-

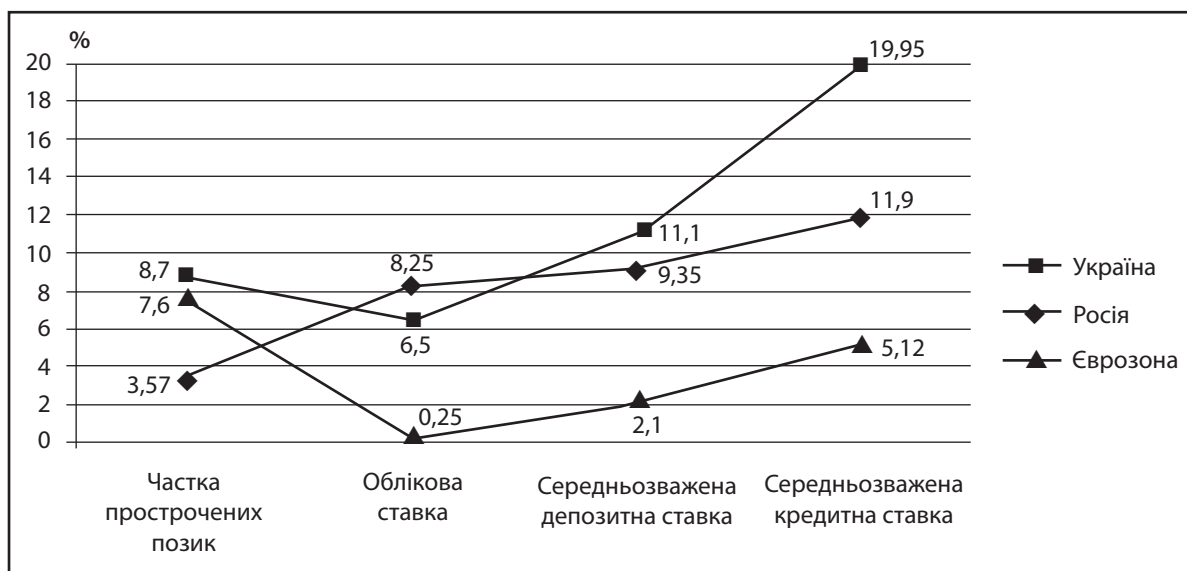

Рис. 3. Співвідношення деяких показників банківської діяльності країн (у відсотках на 01.12.2013 р.)

тивності, зниження платоспроможного попиту, зростання тіньового сектора, реалізації стимулюючих і підтримуючих антикризових заходів. Це можна зробити через зміщення акцентів з надходжень від прибуткового оподаткування на надходження від непрямого оподаткування та оподаткування майна. Перенесення податкового навантаження на підакцизні товари, нерухоме майно, природні ресурси, землю, екологічно небезпечну продукцію та виробництво, яке завдає шкоди навколишньому середовищу, дає змогу не тільки збільшити надходження до бюджету, а й регулювати диспропорції, що існують в економіці.

У посткризові роки необхідно є розробка державного плану виходу з кризи. Стратегічний план соціально-економічного розвитку України має включати:

- ✦ податкову реформу, тобто, зниження податкового тиску на господарюючі суб'єкти і прибутки українських громадян;
- ✦ пенсійну реформу – створення (як доповнення існуючої системи) недержавних пенсійних фондів, кошти яких могли стати потужним джерелом внутрішніх інвестицій;
- ✦ комплекс заходів із забезпечення енергетичної безпеки України;
- ✦ реформу збройних сил, зокрема, забезпечення заходів щодо соціального захисту військовослужбовців;
- ✦ реформу житлово-комунального господарства;
- ✦ заходи щодо лібералізації економіки, які, зокрема, мають на увазі помірне й раціональне втручання держави в політику ціноутворення.

Необхідним є прийняття урядом країни рішення щодо подальшої зовнішньої співпраці, що визначить напрямки розвитку внутрішньої економіки і банківського сектора, у тому числі. Це неможливо зробити без вирішення політичного питання, яке останнім часом є дуже актуальним у країні. Суттєві результати чекатимуть країну після президентських виборів і призначення нового уряду. У будь-якому випадку для досягнення Україною позиції привабливого іноземного партнера необхідні потужні переоснащення виробництва, капітальна реструктуризація системи управління державними фінансами, створення максимальних привабливих умов інвестиційного та ділового клімату.

Дуже важливим у практичному сенсі є визначення державою пріоритетних галузей для банківського кредитування та фінансова допомога таким підприємствам. Сьогодні Україну можна охарактеризувати як промислову країну з потужною сільськогосподарською базою. Проте, на кінець вересня 2013 р. українськими банками видано у сферу сільського, лісового та рибного господарства всього 6,25% кредитного портфеля [1]. Збалансований розвиток сільського господарства вимагає: пролонгації (продовження) кредитів сільгоспвиробникам і суміжним галузям (вітчизняні мінеральні добрива та сільськогосподарська техніка); кредитування національних виробників сільськогосподарської продукції (придбання вітчизняних мінеральних добрив і сільськогосподарської техніки); надання цільових кредитів на розвиток інфраструктури сільськогосподарського виробництва та експорту (мережа елеваторів, тваринницькі комплекси, біопаливо). Також особливої уваги потребують такі галузі економіки, як енергетика, машинобудування та будівництво.

Необхідною є мотивація комерційних банків до кредитування інноваційної сфери. За даними Європейського інноваційного табло, Україна знаходиться в останній за рівнем інновативності – четвертій групі – «країни, що рухаються навздогін» зі значенням індексу 0,23 [9]. Цю групу доповнюють також Росія, Болгарія, Румунія, Латвія, Турція, Польща, Хорватія, Угорщина та Греція. У порівнянні з іншими країнами ЄС відставання України становить: від «країн-лідерів» – приблизно у 3 рази (Швеція – 0,68), від «країн-послідовників» – 2 рази (Великобританія – 0,48), від країн «помірні інноватори» – 1,6 рази (Норвегія – 0,35).

Життєво важливою є активна і точна політика держави у регулюванні економікою. Яскравим прикладом у цьому плані стала глибока і затяжна економічна криза 1929 – 1933 років і наступна депресія, у ході яких у США сформувався так званий «новий курс Рузвельта», який передбачав значне посилення економічної ролі держави у подоланні кризових явищ, безробіття і монополізму. Президент негайно вніс до Конгресу і дістав схвалення 70 законодавчих актів, спрямованих на порятунок грошово-кредитної та банківської системи, оздоровлення промисловості, сіль-

ського господарства і торгівлі. Суть нової програми розвитку полягала в проведенні державно-монополістичного регулювання економіки.

З метою постійного контролю над виконанням державних напрямків розвитку необхідно творити постійно діючу робочу групу з представників Міністерства економіки України, Міністерства фінансів України та Національного банку України на чолі з віце-прем'єр-міністром, який координує питання економіки та фінансів.

Обов'язковою є активна робота комерційних банків з проблемною заборгованістю. Протягом 2013 р. можна спостерігати позитивний результат роботи банків з проблемними кредитами. За звітний період проблемна заборгованість зменшилася на 3,3% (на 2,4 млрд грн) до 70,2 млрд грн, що становило 7,7% від кредитних операцій на 01.01.2014 р. (станом на 01.01.2013 р. – 8,7%) [10]. Практичним прикладом ефективної роботи з проблемної заборгованості є розформування резервів під проблемні кредити та купівля кредитного портфеля інших установ. Так, наприклад, Укргазбанк за перше півріччя 2013 р. отримав 62% доходів за рахунок розформування резервів [11]. Дисконт при купівлі проблемного кредитного портфеля може досягати 98 – 99%. У даному випадку ефективна робота з проблемною заборгованістю є основою майбутньої прибутковості. АльфаБанк придбав портфель роздрібних кредитів ПроФін Банку та компанії «ПростоФінанс» [3].

Дуже важливим є надання кредитів у реальний сектор економіки, інвестування діяльності малого та середнього бізнесу, в якому зайнято 6 млн осіб [12]. За рахунок збільшення обсягів кредитів для малого і середнього бізнесу країна може: підвищити обсяги валового внутрішнього продукту; наситити внутрішній ринок необхідними споживчими товарами; забезпечити товарами та послугами домогосподарства, які розташовані в різних регіонах України; зменшити рівень безробіття, особливо в регіонах; підвищити рівень доходів домогосподарств і покращити добробут населення.

На рівень відсотків за користування кредитними грошима впливають: рівень інфляції, підвищений ризик і вартість залучених ресурсів. Українські банки мають організувати свою діяльність таким чином, щоб залучати потенційних позичальників. Умови кредиту для кожного окремого позичальника (сума, строк, ставка, варіанти погашення і т. д.) мають варіюватися від кількості та розміру забезпечення. Тобто при якісній заставі банк-кредитор має надавати привабливі відсоткові ставки. Для зниження кредитних ставок головним завданням українських банків є зниження ставок по депозитах до рівня 7 – 8% річних. Також необхідним є залучення комерційними банками довгострокових кредитних ресурсів у вигляді депозитних вкладів строком більше 2 років для можливості їх використання у довгостроковому кредитуванні.

Ефективним сучасним заходом є соціальна орієнтація діяльності банків. Відносини банку з клієнтами мають будуватися з урахуванням особливих інтересів цих клієнтів. Корисною може бути спеціалізація банківських відділів і працівників – наприклад, поділ кадрових ресурсів банку на фахівців з кредитування фізичних осіб, автокредитування, іпотечне кредитування, кредитування малого бізнесу і т. ін. Зараз клієнти все більше контролюють свої фінанси, тому банку досягти результату (отримання прибутку) буде легше через забезпечення безпеки інтересів суб'єктів кредитування, а не через агресивну політику заволодіння часткою ринку.

ВИСНОВКИ

Діяльність банків України має свої проблемні аспекти і здійснюється у визначених особливостях. Для подолання труднощів на шляху досягнення результативної економіки максимальний ефект принесе співпраця держави і банківських інституцій. Комерційні банки, зі свого боку, мають побудувати діяльність таким чином, щоб головною її метою став високий рівень ділової та інвестиційної активності. Держава ж має скоординувати роботу всіх ланок і галузей, вливання коштів в економіку повинно бути цільовим і мати найбільшу ефективність для держави не тільки з позиції стимулювання попиту, але і з огляду на створення умов для довгострокового сталого зростання економіки, розширення внутрішнього ринку та збільшення експортного потенціалу, а також підвищення рівня зайнятості населення. Держава повинна піклуватися про галузі, вкладення коштів у розвиток яких має найбільший мультиплікативний ефект для розвитку суміжних галузей і виробництв, що, у свою чергу, сприятиме підвищенню рівня конкурентоспроможності економіки України в цілому та надасть їй у подальшому конкурентні переваги як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Бюлетень Національного банку України. – К., 2013. – № 10 / Національний банк України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.bank.gov.ua
2. Гридчук Д. "Сейчас надо больше зарабатывать на комиссионных доходах" / Дмитрий Гридчук [Електронний ресурс]. – Режим доступу : prostobankir.com.ua
3. Хронологія найбільших операцій з продажу українських банків у 2009 – 2013 роках [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.real-economy.com.ua
4. Flocking to Europe Earnst& Young 2013 non-performing loan report [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.eu.com
5. Топ-7 банків з найбільшою безнадійною заборгованістю [Електронний ресурс]. – Режим доступу : finance.ua
6. Індекс корупції CPI 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ti-ukraine.org
7. EuropeanCentralBank [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ecb.europa.eu>
8. Показники виконання Зведеного бюджету України за січень – жовтень 2012 – 2013 років // Міністерство фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.minfin.gov.ua
9. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010 – 2020 роки в умовах глобалізаційних викликів / Комітет з питань науки і освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : kno.rada.gov.ua
10. Основні показники діяльності банків України / Національний банк України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.bank.gov.ua
11. Самые прибыльные в Украине банки оказались неэффективными [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.prostobankir.com.ua
12. Данилишин Б. Чи є вихід з депресії / Б. Данилишин [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.epravda.com.ua/publications/2013/09/30/396797/>

REFERENCES

- "Biuletyn Natsionalnoho banku Ukrainy" [Bulletin of the National Bank of Ukraine]. <http://www.bank.gov.ua/>
- "Dmitriy Gridzhuk, predsedatel pravleniia banka "Khreshchatik": "Seychas nado bolshe zarabatyvat na komissionnykh dokhodakh"" [Dmitry Gridzhuk, chairman of the bank "Khreshchatyk": "Now we have to earn more commission income"]. prostobankir.com.ua